

Anita Pešić*

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

Jasmina Milošević Stolić**

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

EDUCATIONAL PROCESS IN THE MILITARY ACADEMY AS A FACTOR IN FORMING THE VALUE SYSTEM OF FUTURE OFFICERS***

(Translation in *Extenso*)

Abstract

The subject of this paper is the role of the educational process in the Military Academy as one of the factors in the formation of the value system of future officers from the standpoint of military andragogy and military psychology. This paper aims to determine the value system of the cadets – future officers through the times of the development of the Military Academy as a higher education institution (175 years of the Military Academy) by following the educational processes, methods, and demands, but also the demands of the military organization and profession. In the empirical segment of this paper, a psychological instrument was used – a modified scale for measuring value, which

* E-mail address: anita.djordjevic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0007-8674-2767.

** E-mail address: minamilosevicstolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2729-231X.

*** This paper is a part of the scientific research projects conducted based on the Plan of scientific research activity in the Ministry of Defense and the Serbian Army for 2025: “Value orientations and attitude of the Military Academy cadets towards tradition” (no BA ДХ/1/24-26).

was applied in repeated research. The results of the presented research show that the value systems of cadets throughout time have never been and are not currently isolated from other factors of influence on their formation, such as the social context and primary families in which the cadets live and originate, as well as the peer groups to which they belong, but that the educational process indeed contributes to its construction in the function of the military profession.

Keywords: Military Academy, upbringing, education, values, value system.

INTRODUCTION

In the last 175 years of its existence, the Military Academy passed through different stages of development, always with the same goal – to train officer staff for the army within which it was formed. Wars interrupted the work of the Military Academy, offering a chance to examine the abilities of trained officers and to incorporate the newly acquired war experiences into new knowledge and programs for the education of the officer staff in times of peace. By transforming society and the army, the Military Academy also transformed to fulfill the given task – the educational process and moral construction of future officers.

With his famous motto that “the character of a nation is reflected in the character of its army, and the character of an army is best perceived through the character of its officer staff”, field marshal Živojin Mišić (Mišić 1985) stressed that the changes in the society and the social value system reflect through the military organization as well. Bearing in mind the significance of the moral construction of the future officers and examining the influence of social factors on the construction of the cadets’ value system, the Military Academy maintained an educational process aimed at teaching military skills and professionally educating individuals for the future military calling. The value system of students of military schools is of special significance since its examination begins from the first psychological selection for acceptance into military education, and its construction through educational processes is monitored as well. In this paper, we will present the development of the educational work at the Military Academy and showcase several empirical research on the topic of the value system

of attendees of the military education, as well as the members of the Ministry of Defense and the Serbian Army, conducted through various scientific research projects (of the Military Academy and the Institute for Strategic Research) in characteristic periods of sociopolitical changes, reforms of military organization and our country's commitment to taking a position on military neutrality.

SIGNIFICANCE OF UBRINGING AND EDUCATION

Functional and adequate planning, organization, and conduct of effective educational processes represent one of the fundamental demands set before contemporary society. Permanent changes that have been occurring in every segment of functioning demand constant control in the sense of planning and, above all, directing changes. Said changes ask for continuing strong educational interventions in the function of the reconstruction of the existing and the formation of new competencies and values. Exactly due to these reasons, it is pretty significant to advance the theory and practice of further development of andragogy as a scientific discipline that places the concepts of upbringing and education at the center of its subject of study. The said terms make up the fundamental forces of preservation of civilization. The crucial significance of terms such as upbringing, education, and learning asks for their specific determination.

Speaking of the phenomenon of education, Medić stresses that it has its “social function, it makes up a specific interpersonal relationship, which reflects on the individual process” (Medić 1993 according to: Pejatović 2005, 26). Researchers often define the term education as a “scientifically designed activity directed towards fulfilling various educational needs” (Kulić and Despotović 2010, 13). The phenomenon of education can also be defined as a “process of adopting knowledge, constructing skills and habits; developing abilities, adopting the value system and rules of conduct” (Gvozdrenović 2011, 83). Some authors also stress the fact that “learning, as a phenomenon, can be individual and collective, it can occur intentionally and organized” (Miljković 2019, 11). The contemporary andragogic paradigm directs researchers towards seeking unity and continuous interconnection of these phenomena.

Development of military education in Serbia

During 175 years of its existence, from the times of the Principality of Serbia (1850) to the times of the Republic of Serbia (2025), the Military Academy changed and developed in the organizational and programmatic sense depending on social and political factors. Its development began with the founding of the Artillery School on March 18, 1850, in the then Principality of Serbia. The said educational institution was in fact a sort of “general military academy, where officers of all branches and professions were educated” (Đukić 2015, 402). Afterwards, the education of officers continued at the Military Academy of the Kingdom of Serbia; Military Academies in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and the Kingdom of Yugoslavia; at the infantry military school, a school for active infantry officers; Military Academies in the Democratic Federal Yugoslavia (DFY) and the Federative People’s Republic of Yugoslavia (FPRY); at the Military Academy of the Yugoslav People’s Army (YPA) and the Military Academy of the Land Forces and the attendant service in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), Military Academy of the Yugoslav Army in the Federal Republic of Yugoslavia and Military Academies in the State Union of Serbia and Montenegro and the Republic of Serbia. Each of the mentioned military academies had its mission to train the officer corps for the armies of these states.

During its long history, the Military Academy was transformed by the changes in social arrangements, whereas it had a significant role in the construction of the army as one of the significant pillars of all the previously mentioned states. Besides that, it underwent various phases in terms of organization and program. The Military Academy improved its plans and programs through the development of military thought and technological advances in the world and our country as well. It continuously improved its educational program through the actualization of the content of its research subjects. Throughout the history of its actions, it had a chance to examine its educational principles used for training officers in war practice. Experiences and knowledge acquired in times of peace and the conditions of war through managing the units were implemented in the programs of education of the officer staff, and especially the professional and specialist knowledge, which are prone to the biggest and continuous changes.

Educational plans and programs of military academies are determined by the social arrangement, development of the army, and its equipping with modern equipment, as well as training in accordance with contemporary didactic demands in the education of officers and training of soldiers and units in conditions of peace and war. The previous wars in our region, especially during World Wars One and Two, as exquisite evaluators of the quality of training of the officer staff, point to the fact that, historically speaking, the Military Academy conducted its mission and fulfilled its tasks in training the officer staff at the highest professional level. Its organizational and functional changes took place in the form of quite sudden changes in the conception of contemporary warfare, continuous development of weapons, and thus, in the projection of educational plans and programs of the Military Academy, including the ideological assumptions in certain phases of its historical existence.

The tradition of the Artillery School is nowadays nourished by the Military Academy of the University of Defense in Belgrade, which trains the officer staff for the needs of the defense system, by the missions and tasks of the Serbian Army. Its actions are founded on the rich traditions of our Army and our Military Academy, in which numerous generations of officers were educated. As a significant segment of the higher education of the Republic of Serbia, it fulfils its mission and tasks by the Standards for Accreditation of Study Programs and Higher Education Institutions of the Republic of Serbia. It continuously develops its study programs in accordance with the contemporary development of military thought and military doctrines, and the contemporary development of military techniques. Schooling lasts four years, whereas during the first two years, the stress is put on general educational and general military subjects, which significantly influence the development of cadet values, in which patriotic values are of primary importance.

Specifics of the educational process in the army

The process of military upbringing and education is founded on the key postulates of upbringing and education in society. Therefore, military upbringing and education are incorporated into society's educational system. Still, given the specifics of the military organization, it should be stressed that upbringing and education in the army have

their characteristic flows of development as well. Still, given the specifics of the military organization, it should be stressed that upbringing and education in the army have specific development flows. The peculiarity of the development of military upbringing and education can be explained by the description of the duties of the officer corps, which primarily refer to defending the country. So, for example, the duties of the military officer can be defined through the following activities: “1) organization, equipping and training of the military force; 2) planning its activities and 3) directing their operations in combat and outside it” (Hantington 2004, 14 according to: Milošević Stolić i Alibabić 2014, 51). Besides that, the axiom of the military organization is characterized by subordination of relations that, to a significant extent, determine the method of functioning of this unique organization. The educational process in the military environment is determined by the following dimensions of the military calling: working in challenging environmental conditions, permanent stay on duty, including working at night; often change of residence and place of work, which often cause separate family living; continuous, permanent and significant changes regarding the needs of the job (Milošević Stolić 2013).

Constant and continuous changes, in light of scientific actions, which inevitably reflect onto the work, and happen on a global level, as well as the specifics of the system of military upbringing and education, strongly open up space for new educational needs of the officers, which demand for taking up adequate and timely andragogic activities to fulfil the needs of the job.

Principles of the educational work with adults

The educational process is a specific and delicate activity conducted by precisely determined general principles, defined by the term didactic principles in the field of didactics. The primary task of the principles in didactics is directed towards fulfilling the set educational goals. The specific research, which examines the possibilities and methods of construction of the value system of future officers of the Military Academy as one of the crucial educational goals, cannot be detached from examining the defined didactic principles. Precise classification of didactic principles has never been defined. During the entire development of the educational process of the Military Academy, organizers of this

complex process always insisted on respecting general and special didactic principles.

The general principles of the educational work are the following: “the principle [...] of educational moderation, the principle of conscious activity (dynamic teaching communication), the principle of concreteness (obviousness), the principle of systematicity, the principle of moderation, the principle of the durability of knowledge, skills and habits, the principle of unity of theory and practice and principle of correlation of the educational work” (Samolovčev 1976, 212). Besides the said general principles, we can speak of special andragogic principles of educational work, such as the principle of integrality, the principle of continuity and modernity, and the principle of diversity and dynamism. The principle of integrality “expresses the demand for comprehensiveness (totality) of the human personality and the demand for the uniqueness of the human knowledge” (230). Besides the said principles, in the specific military environment, there is a need for the allocation of “another two special principles of the educational work: the principle of didactic objectivization of combat conditions and the principle of didactic evocation of the national liberation wars” (229).

Respecting the principles of didactic objectivization of combat conditions is secured through the rapprochement of the educational process to the real combat conditions, and the use of the principle of didactic evocation of the national liberation wars enables the application of adequate experiences from previous armed conflicts. The principles of educational work with adults are fundamental guidelines and demands, basic regulations and correlations of complex but also unique educational processes. For an educational process to guide us to the defined goals of upbringing and education, in the specific case of the construction of values, it is necessary to respect the said didactic principles since they are “the basic principles of guiding the learning process” (Oljača 2013, 149).

Educational goals and programs of education in the military environment

The educational process, directed towards constructing a complete personality, is a complex and compound activity because planning and programming education in military schools is preceded by an examination of educational needs, as the first phase of the so-called educational or andragogic cycle. Regarding this, andragogic literature

includes different definitions of the term educational needs. So, for example, Pejatović defined this term as “a relation (which is most often expressed through the difference) between knowledge, skill and habits a man (or social groups) possess and the knowledge, skills and habits they need to successfully fulfil different roles in various fields of life” (Pejatović 1994, 56). Defining educational needs “must be examined from the perspective of goals and professional strategy of organization” (Milošević Stolić 2013, 76). This process must also take into consideration the changes that are permanently occurring in the outside world, and which undoubtedly lead towards the formation of new, future educational needs within an organization.

In andragogy, there is an entire strain of theories of educational needs. In his study “Conception of the Educational Needs of Adults”, Savićević analyzed the concept of such theories. For defining the subject of this paper, the following two theories are the most relevant: the theory of developmental tasks and suitable moments for learning by Hevighurst and Orr, and the theory of expectancy, the valence of Rubenson. Based on the results of empirical research, Hevighurst and Orr developed a theory of developmental tasks and suitable moments for learning. According to them, each stage of life imposes specific tasks called developmental tasks. Achieving these tasks is, among other things, determined by the value expectations of the society and one’s values. Every developmental task, given the age, calls for a suitable moment for learning, when it will be most efficient (Hevighurst and Or 1956 according to: Savićević 1989, 124–125). Rubenson’s theory of expectancy–valence refers to two terms. On one side, it refers to expectations of one’s success in educational activities, and on the other, achievements and expectations of positive results in the educational activity.

Accordingly, Rubenson believes that “the valence of an educational course is determined by the experiential needs of the individual, their expectations regarding the consequences of participation and values of individuals and reference groups” (Rubenson 1977 according to: Savićević 1989, 130–131). Upon examination of the relations between value orientations and educational needs, Savićević stressed that “there is not a single andragogic subdiscipline which would not deem as precious the knowledge on value orientations and educational needs linked to specific research subject of each of them” (Savićević 1991, 201–205). Speaking of examining the research on relations between educational needs and value orientations, in their study “Value orientations of adults

and education (towards examination of relations: value orientations of adults – choice of education content), Kačavenda and Radić examine the values (value orientations) in the relation with specific issues of upbringing and education of adults, seeking for the answers in “social and relatively stable dispositions of a subject on one side, and the (valued) features of an object on the other” (Kačavenda Radić 1983, 17). One of the most comprehensive studies in andragogy, titled “Value orientations and educational needs of adults”, encompasses theoretical and empirical analysis of relations between these two terms (Pejatović 1994). The results of the research showed that “individuals belonging to specific value types exhibit different educational needs given the different aspects of their manifestation, to which one should pay attention upon planning educational needs” (153).

Projecting the educational process is one of its most crucial tasks to formulate general and specific goals of upbringing and education. After clearly defining the general tasks, the phase of modelling educational plans and programs, as well as the content of the educational work, can begin. Analyzing the educational process at the Military Academy, we stress the significance of military upbringing and education directed towards military professional training for defense and the Serbian army as a factor in forming the value system of future officers (Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. n.d.). Within the Military Academy, the following study programs were formed: Land Forces, Military Electronics Engineering, Military Mechanical Engineering, Technological Engineering of Materials and Protection, Military Transportation Engineering, Military Aviation and Defense Economics (Univerzitet odbrane Vojna akademija n.d.).

The Military Academy studies, by their vision, nourish interdisciplinary and multidisciplinary approaches to the educational process. The accelerated advancement of scientific knowledge, as well as “implementation of scientific achievements in practice, leads to transformations in the physiognomy of the security system, which asks for new knowledge and skills necessary for answering to the demands of the calling within it” (Milošević Stolić 2021, 83). So, in this institution, educational contents including constructing competencies from quite diverse scientific fields are organized and carried on. To achieve the set goals of upbringing and education, the Military Academy cadets form knowledge from the fields of military, social and humanist, natural

and mathematical, and technical-technological sciences within study programs (Marček 2003).

The study programs are directed towards training the cadets for “successful command of the units of the branches – services, and exploitation and maintenance of weapons and military equipment within the missions and tasks of the Serbian Army” (Univerzitet odbrane Vojna akademija n.d.). The study programs include the subjects significant for forming knowledge and skills of officers necessary for conducting entry-level officer duties in the branch/service. When speaking of the presence of teaching subjects directed towards the development of the value systems of cadets, we can state that, among others, the following subjects are directed towards the said task: Sociology, Military psychology with andragogy, Political system, Military law and international humanitarian law, Introduction to management, Military History, Introduction to organization, Communication skills and Ethics (Ministarstvo odbrane Republike Srbije [MORS]. n.d.).

MILITARY ACADEMY AND THE VALUE SYSTEM OF THE CADETS OF THE MILITARY ACADEMY

The reforms of military education follow transformations of the military profession. From the aspect of contemporary conditions of warfare and military organization, and bearing in mind the allocation of military and economic power, some of the important questions regarding military education are as follows: what are the capacities of success in a military organization, and what educational procedures, psychological and andragogic knowledge contribute to the formation of the value system of the future officers?

Samuel Huntington describes the understanding of security challenges with the military mind and examines it from three aspects: ability, characteristics, and attitude (Huntington 2004). Bearing in mind the significance of all three aspects of the so-called military mind, the dominant aim of this paper is to determine whether and how educational processes influenced or still influence the formation and changing of the value orientations and value systems of the future officers through an analysis of the upbringing and education process in the Military Academy through time and reforms of the military education. The clarity of the goal and conclusions of this paper will be contributed by the following: defining the concept of value and the most significant value theories,

changing physiognomy of armed conflicts and the need to align with the psychological abilities of future officers, as well as previous research that has followed the reform of military organization and military education.

The notion of value and theories of value

Human values have been the subject of study since ancient times, starting with Plato's efforts to discover the set of values that characterize good people. He stressed the significance of values such as bravery, justice, happiness, and truthfulness. The significance of these values persisted despite different conceptualizations and modifications to the study of values (Holland 2014, 2). The term value holds many different meanings and interpretations. The unique and universally accepted definition of value still does not exist. The diversity of definitions of value stresses the complexity of theories of value still being examined today. Allport defines values as "the final goals of human motivations that can be directly attributed to or emerge from an individual's basic needs and instincts, and which ensure to the individual a dominant life goal, interest-orientation of a purpose that makes life meaningful" (Allport 1960 according to: Alargić 2012, 19). Rokeach defines values as "basic conception of the desirable in every individual and society" that serve as "standards or criteria that direct not only action but also judgement, choice, attitude, evaluation, argument, warning, rationalization and attribution of causality" (Rokeach 1979, 2). Schwartz defines values as the leading principles in the form of wished goals that differ in their significance from one individual to another (Schwartz 1994).

Upon researching personality, Allport significantly contributed to the formation of the value scale. He believed that individuals are unique beings and that this characteristic cannot be disregarded upon measuring value or testing personality (Allport 1955). This belief of his influenced the construction of the value scale, in cooperation with Philip Vernon and Gardner Lindzey (Allport-Vernon-Lindzey – AVL). This scale had a goal to measure the strength of six fundamental value types: theoretical, economic, aesthetic, social, political, and religious (Allport, Vernon, and Lindzey 1960). Despite the significant contribution to researching value, Rokeach believes that Allport's conceptualization does not succeed in recognizing the values as internal and external motivators, since it is too focused on external motivation caused by values (Rokeach 1973, 7).

One of the most prominent scientists in the field of researching value, Milton Rokeach, defines value as a “permanent prescriptive or proscriptive belief that a certain manner of behavior or the final state of existence is more desirable than the opposed method of behavior or final state” (Rokeach 1973, 25). Moreover, the majority of people estimate the same values, even though their preferences are placed differently. Coming from this standpoint, Rokeach suggested a set of values that can be divided into two subcategories: terminal values, which define the goals toward which a person strives during his entire life, and instrumental values, which define specific behavior and attitudes. Based on these assumptions, he has developed his instrument – the Rokeach Value Scale (RVS), consisting of a set of 18 terminal and 18 instrumental values. The respondents have a task to organize a list of values according to the parameter of their significance, i.e., to write the rank they attribute to them next to each of them, bearing in mind the significance they hold for them (from “1” for the most significant one, to “18”, for the least significant one) (28).

Under the influence of Rokeach and Allport, Shalom Schwartz defined the values as “desirable trans-situational goals of different significance which serve as the leading principles in the life of an individual or some other social entity” (Schwartz 1994, 21). He stresses the significance of value, bearing in mind that they “express motivational goals and impact the decision making” (Holland 2014, 16). In accordance with that, Schwartz (1992) identifies ten motivational types of values that motivate values from his theory of value. These ten motivational types are further categorized into three universal human demands: 1) biological needs of individuals, 2) social demands for interaction, and 3) social demands for the survival of the group. According to his attitude, “these three universal demands are cognitively linked to values” (Schwartz 1994, 22). Schwartz’s research on values (SVS), under the influence of RVS, mitigates the shortcomings of the ranking system, using instead a grading system to better express the relative and absolute significance of value. The scale content matches Schwartz’s concept of hierarchical and circular configuration of values. Respondents grade 58 values on a scale of “-1” to “7”, whereas “-1” represents objection to the said value, and “7” a high level of significance of the said value, which is then organized into sets of values, i.e., higher-order dimensions. In this case, the higher-order dimensions represent ten individual value scales, defined as follows: 1) conformism; 2) tradition; 3) benevolence; 4) universalism;

5) self-direction; 6) stimulation; 7) hedonism; 8) achievement; 9) power and 10) security (Schwartz 1992). What distinguishes Schwartz's conceptualization of value from Allport's is that his concept implies a circular relation between values and that they are "usually conflicted or complementary to one another" (Holland 2014, 17). Speaking of Rokeach's theory of validity, despite the fact that in his work values are also always present as conflicting with one another, Schwartz advocates for a circumplex conceptualization, contrary to Rokeach's linear ranking, which does not show how some values are mutually complementary (Schwartz 1994, 24–25).

Among domestic authors, in the broadest sense, values are perceived as "relatively stable, general psychological dispositions emerging from combined effect of the cognitive-emotional development, individual personality features and interactions with the social environment, which direct our behavior towards goals that seem desirable to us and towards which he strive" (Alargić 2012, 20). Rot believes that values "always include dispositions for specific behavior and goals towards which fulfilment this behavior is directed" (Rot 1994, 301). Together with Havelka, Rot understands values as "permanent, extremely positive relation of a person towards specific objects we deem as important and for which fulfilment there is a pronounced personal engagement" (Rot i Havelka 1973, 9). Social psychologist Kuzmanović defines values as "understanding (belief system) on personally or socially desirable general methods of behavior, types of activities and relatively permanent states in the nature, society and individual" (Kuzmanović 1995, 19). Speaking of terms "value" and "value orientation", it is difficult to make a clear distinction between these terms, since that, generally speaking, the term "value orientation" is rarely used in comparison to the term "value", and thus there is also less determination of this term" (Rot i Havelka 1973, 9). Kuzmanović stresses the familiarity between the terms "value" and "value orientation", whereas he identifies the fact that "values refer to a more articulated, defined concept of the desirable, whilst value orientations represent a broader, less articulated value system" (Kuzmanović 1995) as a *differentia specifica*. One of the most comprehensive definitions of value is the one provided by Pantić, in which he defines them as "relatively stable, genera and hierarchically organized characteristics of an individual (dispositions) and groups (elements of social consciousness), formed through mutual action of historical, current social and individual

indicators which, due to their desirability, direct the behavior of their holders towards specific goals” (Pantić 1990).

Changes in the physiognomy of armed conflicts and the needed psychological abilities of future officers

The “new security challenges which formed the world after the Cold War and identified new risks and threats” led to changes in the understanding of the concept of security (Ivaniš i Rokvić 2009, 259). “Mass application of contemporary information technology and the phenomenon of the abundance of information led to an intensification of information competition, because of which the number and types of security challenges in the contemporary, based on conflicts and influence through information, increased” (Miljković i Pešić 2019, 1080). To respond to security and military education demands adequately, “with the existence of suitable legal regulations, economic possibilities of the country, will and readiness of political subjects” (Ivaniš i Rokvić 2009, 267), it is necessary to align professional selection and education program. “Not by chance does Professor Kostić begin his publication with a chapter on models and strategies of development of psychological services in the army, stressing the importance of a strong military psychology service for the selection and work with the military collective” (Pešić 2020, 284). Selection for the needs of military education also implies defining the value system of candidates for military education, especially bearing in mind that the value system of each individual is formed through time and under the influence of different social factors. During time and under the influence of the educational process in military education, it is expected that the value orientation and the value system of cadets align with the demands of the military profession.

When considering the development of warfare, Professor Coker reminded us that the first Pentagon analyses on the topic of development of artificial intelligence (in 2019) showed that the advancements in the field of new technologies would lead not only to a change in the character of war but also to a complete change in the nature of war, i.e., that the goal of development of warfare will be a decrease in the strain of soldiers and that the accent will shift to their cognitive abilities and their domination in relation to physical characteristics (Coker 2021). The future of warfare on the battlefield will be directed communication limited in possibilities, as well as conflicting and deceiving information

(Pettyjohn 2021). The main factors of change in society in the following 20 years, according to the opinion of futurologist Ray Hammond, are identified within the frame of climate changes, the second phase of globalization, directed towards technological innovation and their implementation into everyday life, revolution in medicine, accelerated exponential technological development, which will all most probably lead to loss of social roles of a vast number of people in the planet and thus, to social unrest and dispute of technological development and innovation (Hammond 2021). „It is important to emphasize that the objectives of contemporary warfare are no longer primarily directed toward the physical destruction of the adversary’s defense and security capabilities. Instead, they aim to undermine the opponent’s will to resist even before the outbreak of hostilities, effectively subordinating the will of the entire society of the opposing state to the aggressor’s interests and strategic goals” (Đorđević i Miljković 2025, 168). Such assumptions on the future of the development of society and warfare stress the need for the educational process in the Military Academy to form the value system of the future officers, within which the following values are ranked the highest: psycho-physical abilities, versatility, wide general knowledge, critical thinking, higher level of abstract thinking. Formation of the value system of the future officer shows that the educational processes of the Military Academy should build on traditional values (defined by the Doctrine of the Serbian Army and the Code of Honor of the Members of the Serbian Army) but also construct the value system aligned with the mission of the army and the demanded competencies of officers, in accordance with the characteristics of future wars. The value system conceived on the basis of traditional values and values demanded by the military profession of the future ensures the completion of officer duties and the survival of the military profession.

Consideration on the values of cadets – future officers should be examined hand-in-hand with social changes, resulting from the globalization process, demands of our country to be a member of international organizations, extended social transition that changes understanding and creation of a new social paradigm, but also through different crises and reforms (military, political, economic, educational, value), with a tendency of further changes in the physiognomy of future wars and the accompanying educational changes and the necessary abilities of officers.

“The theoretical approach to waging modern armed conflicts explains their most significant characteristic, called a conceptual transition from “traditional” to a “new generation of conflicts”. The conceptual transition from the traditional armed conflict to the new generation of contemporary armed conflicts implies a transition from waging traditional armed combat, with the goal of directly engaging the enemy, to directly influencing the opponent. In traditional armed conflict, the goal is to directly conflict with the enemy armed force, and in contemporary armed conflicts, the goal is the internal dissolution of the enemy’s system, which will lead to their decline. Traditional armed conflict, with the help and contribution of technological development, becomes a contemporary conflict – a conflict with culture. Information and psychological warfare, along with the conflict of perception, changed the dimension of a traditional armed conflict on the battlefield into a contactless contemporary armed conflict, from a segmental conflict to a total war, from an armed conflict in the physical environment to a conflict in human consciousness, from the dimension of a symmetric conflict into the dimension of an asymmetric conflict – with the simultaneous and harmonized application of political, economic, information, technological and environmental campaigns, as well as from traditional armed conflict in a defined temporal period to the state of permanent conflict as a natural state in the life of every nation (Miljković 2020; Milenković i dr. 2025, 205–206).

Today, when it is believed that the postmodern society is endangered by the lack of a firm and common value foundation, an important research question is monitoring of influence of social changes on the system of individual values and value systems of big groups, given the fact that people are not just passive recipients of social influence. The motivation for research on the value system is reflected in its relative stability as well, which influences its durability and the possibility of predicting the future behavior of people and social movements much more successfully than based on some personal dispositions. In the military organization, the research problem – the value system of members of the Ministry of Defense and the Armed Forces was perceived through the following: structure of the value system and its constancy or volatility, as well as the factors which determine preference of specific values (Pajević i dr. 1988, 2001, 2004; Marček i Alargić 2007), but also the connection of the structure of personality and the value system (Basara i dr. 2008–2009; Alargić

2012). The results of this research are an empirical foundation for new research on the value system of the members of the Army, guidelines to creators of educational processes in military schools, and a landmark to military psychologists and officers in the military professional training of officers for fulfilling their professional tasks.

Tracking changes in the value system is justified with the changes of the military organization, in concretum, “for the beginning of the Cold War, the following is characteristic: mass army, constant readiness and combat readiness, invasion, ensuring security, integrations, supports, warrior role of the military organization, prohibition of conscientious objection and institutional identification of soldiers; the end of the Cold War was marked by the following features: possibility of breakout of nuclear war, intimidation of opponents, big professional armies, culture clash, partial integration, military estimates, a soldier as an expert and manager, partially accepted conscientious objection and professional identification of soldiers; in the post-Cold War period, new circumstances arise, defined by the following: non-military threats, flexible responses, less professional armies and small reserves, economic strengthening, military excluded from the politics, reduction of military formations, new tasks of the military organization, a soldier in the role of an expert and scientist, the increase of the significance of the civilian service and civilian identifications of soldiers” (Filjak i dr. 2005 according to: Alargić 2012, 10–11).

Researching values during the reforms of the military organization and military education

The foundation of this paper is the analysis of educational processes in the Military Academy through periods of development operationalized through determination of the value orientations and the value systems of cadets, following the empirical research conducted through time (Pajević 1988; Damljanović i dr. 2005; Marček i Alargić 2008; Alargić 2012; Milošević Stolić 2024). In the research of values on the sample of the Military Academy cadets from the Land Forces branch at the end of the eighties, it was determined that the following value orientations were most pronounced: collectivism (as a tendency towards cohabitation and norms of behavior), tolerance (as a model of behavior that characterizes every mature personality), leadership (as a tendency of influence, management and coordination over a group), orientation

towards changes (as readiness to accepting social changes and changing life habits), “implicit pedagogy” (implying a special relation towards education and belief in the positive outcome of personality development), self-determination, social engagement, material orientation and desire for achievement (Pajević i dr. 1988).

The following research on the value system of students of the Military Academy, conducted in specific social circumstances after the bombing of the FR Yugoslavia by the North Atlantic Alliance, stresses the dominance of the following values: “freedom, familial security, honor, survival of the nation, happiness, cleverness, pride, patriotism and self-respect, other values are significantly respected as well, such as the following: justice, security of the country, bravery, personal peace and success in life” (Pajević i dr. 2004, 126–127). In subsequent empirical research, results show that students give the most significant importance to the following values: “freedom, honor, family security, cleverness, survival of the nation, justice, security of the country, pride, nation, happiness, patriotism, masculinity, bravery, state and responsibility, while the lowest ranked on the preference value scale is reconcilability” (Marček i Alargić 2007, 94–95).

The acquired results in research on values during the reform of the military system (Basara i dr. 2008–2009; Alargić 2012) show that the members of the Army highly rank the following values: family, happiness, justice, self-pride, honor, and economic advance of the state. The lowest-ranked values are the following: belief in God, obedience, democratic social order, artistic creation, and exciting life. Lower acceptance of faith in God as a value, Alargić explained by the times of atheism and the construction of the so-called moral personality of the member of the Yugoslav People’s Army, with a pronounced abandonment of traditional Christian values. At the same time, the stress was put on promoting the following values: humanism, solidarity, modernization, and internationalization. Alargić stresses one peculiarity in the research – a low grade of values such as freedom of choice, democracy, solidarity, philanthropy, bravery, and patriotism, which are the values previously highly ranked in the past. This result was not by the expectations that the new democratic values would be highly accepted, even though a deviation from the traditional value system or transformation of the meaning of traditional values is noticeable. There is an increasing orientation towards personal success, family security, and a broader understanding of patriotism and military professional values (Alargić 2012).

Through comparative analysis, eventual changes in the value system among members of the military organization in eight years of the most intense reforms of the military organization were examined (Alargić 2012). The results show that six same values appear among the first ten values ranked in both research, which are the following: 1) family, 2) justice, 3) honor, 4) security of the country, 5) self-respect and 6) happiness, which confirms the consistency of social value orientations (Marček i Alargić 2008). Moreover, comparative analysis shows that (Basara i dr. 2008–2009), in comparison to the previous period (Marček i Alargić 2007), there is an increase in the rank of valorization of almost all values: honor, self-respect, security of the country, independence, tradition, bravery, success in life, comfortable life, philanthropy, peace in the world, patriotism, obedience and belief in God. The decrease in the significance assessment occurred in the case of the value of freedom, where there was a drop from second to twentieth rank. The author stresses that, in 2001, patriotism (Pajević i dr. 2004) was among the ten highly ranked values within the questioned sample, while in 2006, it took up the twentieth place. In the research conducted in 2008, it gained more significance and took up the sixteenth place by rank. Alargić concludes based on the results of the empirical research that, during the reform and transformation of the military organization, some values remained stable (humanism and patriotism), while others changed in preference and meaning (hedonism, religiousness, and traditionalism). However, some new values also emerged as significant (success, education, family security). These results drive us to think about the influence of specific socio-historical circumstances in preferring specific values and, by the leading ideology, which leads us to conclude that values change, no matter the fact that they are deemed relatively stable. This data supports the necessity of developing educational programs to educate youth on the issues of national identity and the value system by the law and the dominant religious affiliation in our country.

In the empirical research “Value Orientations and Attitude of the Military Academy Cadets towards Tradition” (Starčević 2024–2026), conducted on a sample of 169 cadets, a scale for measuring values was applied – *SV-2024*. The scale consists of 45 items with responses on a five-level Likert-type scale of Likert type, and the reliability of the measure of Cronbach’s alpha coefficient amounts to 0.912. An exceptional value of the applied psychological instrument is the value scale, which has, through time, in modified variants, been applied to the sample of

cadets and members of the Ministry of Defense and the Serbian Army. The use of the same or a modified instrument of high reliability provides researchers with the possibility to track changes in the ranking of values among the cadets and understand them by the educational process and other factors of their formation, track ranging of values among members as an indicator of alignment of the value system with the demands of the military profession. "The results of empirical research of the value system of the Military Academy cadets on the level of descriptive analysis showed that there are three levels of acceptance of a value: the first (highest) level (15 items), whereas the acceptance of values is expressed via mean values of 4.50 and higher; the second (mean) level (19 items), with values ranging from 4.00 to 4.49, and the third (the lowest) level (eight items), with values ranging from 2.90 to 3.99. Moreover, the highest level of acceptance was attributed to the following values: family, honor, survival of the nation, justice, security of the country, intelligence, bravery, independence of the country, responsibility, pride, satisfaction, patriotism, self-respect, nation and the belief in God" (Milošević Stolić 2025).

The military system is not an isolated and independent organization that functions outside the context of general social changes in our country's previous decades. Grandiose in structure and traditional in its character, it changes slowly and adjusts to the demands of society and the contemporary historical moment. However, the military system can be reformed faster and more efficient than some other social organizations due to its hierarchical structure and the method of action, most often by the changes in the physiognomy of contemporary armed combat or under the influence of external social and historical and current social circumstances (Alargić 2012). The reform of the Serbian Army, directed towards refinement of its role, reduction of its size, restructuring, professionalization and equipment with modern equipment, as well as striving towards joining the Euro-Atlantic integration, resulted in its membership in the NATO Program "Partnership for peace", which undoubtedly has a significant influence on the value orientations of employees of the military system. Besides that, a significant influence, and most probably the primary one, is attributed to transition processes in all segments of social life (political, economic, cultural) (Alargić 2012). The change in the structure of the military organization, the mission of the army, and memberships in military alliances are all the demands that are put before the military science and education, requesting the alignment of educational programs to preserve the military organization

and military profession. Monitoring the formation of the value orientation and value systems of the Military Academy cadets, i.e., the future officers of the Serbian Army, thus becomes a permanent task, given the fact that the changes in the development of warfare and military education in the world are far faster than they were in the previous periods, conditioned by accelerated technical-technological advances, which change the character of future wars and needed abilities, knowledge and skills of future officers.

CONCLUSION

Adequate and functional conduct of the educational process at the Military Academy is being achieved not only concerning the previously stated and precisely defined phases of the andragogic cycle. The educational needs are operationalized through education plans and programs of upbringing and education of cadets of the Military Academy through the acquisition of general educational, general military, and general professional military knowledge. Besides acquiring knowledge and skills, the cadets construct a value system with personal and patriotic values, defined as military values.

Upon analysis of the value systems of cadets throughout time, it is evident that the following values are ranked the highest: freedom, independence, patriotism, pride, nation, honor, knowledge, tradition, state, survival of the nation, bravery, but also self-respect, personal peace, comfortable life, equality, family, responsibility, order and discipline. Such a set of values unequivocally distinguishes the factors of formation of the value systems of the youth, as well as the educational processes of the future education of new generations of the youngest officers are of special significance. Upon examination of the change in the character of contemporary warfare, the following general tasks of the society impose: strengthening educational processes as factors of socialization and education of children and youth regarding knowledge important for the preservation of national identity, organization of educational programs and training for employees and inhabitants regarding characteristics of contemporary armed conflicts and defense.

REFERENCES

- Alargić, Dragana. 2012. „Karakteristike pojedinca kao činioci vrednosti pripadnika Vojske Srbije.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet.
- Allport, Gordon. 1955. *Becoming: Basic considerations for a psychology of personality*. New York: Yale University Press.
- Allport, Gordon, Philip Vernon, and Lindzey Gardner. 1960. *A study of values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Basara, Mihailo, i Dragana Alargić. 2008. *Vrednosni sistem Vojske Srbije – preporuka ili prepreka za bezbednosne integracije*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Coker, Christopher. 2021. How to think about the future of warfare, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter.” Copenhagen, NATO Defence College, and Royal Danish Defence College.
- Damjanović, Predrag, Desimir Pajević, Jan Marček, Nada Danić, i Vesna Marjanović [Damjanović i dr.]. 2005. *Aktivnost studenata u vaspitno-obrazovnom procesu*. Beograd: Vojna akademija.
- Đorđević, Marko, i Milan Miljković. 2025. „Povezanost hibridnog ratovanja i savremenog terorizma.” *Politika nacionalne bezbednosti* 28 (1): 167–190. DOI: 10.5937/pnb28-57340.
- Đukić, Slobodan. 2015. „Doprinos Vojne akademije razvoju vojne teorije u Srbiji u drugoj polovini 19. i prvoj deceniji 20. veka.” *Vojno delo* (67) 5: 401–425. DOI: 10.5937/vojdelo1505401D.
- Gvozdrenović, Slavka. 2011. „Obrazovanje i drugi srodni pojmovi.” *Sociološka luča* 5 (2): 82–93.
- Hammond, Ray. 2021. The impact of new technologies on the future of warfare and the development of civilization, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter”, Copenhagen, NATO Defence College and Royal Danish Defence College.
- Huntington, Samuel Phillips. 2004. *Vojnik i država, teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Prometej.
- Holland, Shelly. 2014. *The forces of value: structure and content of self-reported values by civilian and military science students*. Richmond: University of Richmond.

- Ivaniš, Željko, i Vanja Rokvić. 2009. „Novi bezbednosni izazovi kao determinante profila vojnih profesionalaca.” U *Vojna profesija – stanje i perspektive*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Kačavenda Radić, Nada. 1983. *Vrednosne orijentacije odraslih i obrazovanja – ka ispitivanju odnosa: vrednosne orijentacije odraslih – izbor sadržaja obrazovanja*. Beograd: Prosvetni pregled.
- Kulić, Radivoje, i Miomir Despotović. 2010. *Uvod u andragogiju*. Beograd: Svet knjige.
- Kjell, Rubenson. 1977. *Participation in Recurrent Education: A Research Review*. Paris: CERI/OECD.
- Kuzmanović, Bora. 1995. *Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija učenika*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Marček, Jan. 2003. *Profil oficira i interpersonalni odnosi*. Beograd: Generalštab Vojske Srbije i Crne Gore, Uprava za školstvo i obuku, Vojna akademija.
- Marček, Jan, i Dragana Alargić. 2007. „Vrednosne orijentacije pripadnika vojske Srbije.” *Novi Glasnik* 4: 89–96.
- Marček, Jan, i Dragana Alargić. 2008. „Preferencija vrednosti profesionalnih i neprofesionalnih pripadnika Vojske Srbije.” *Vojno delo* 1: 24–139.
- Medić, Snežana. 1993. *Obrazovanje i socijalizacija odraslih*. Beograd: IPA.
- Milenković, Miloš, Dejan Vuletić, Anita Pešić, Dragan Bojanić, i Andjelija Đukić [Milenković i dr.]. 2025. *Fizionomija savremenih oružanih sukoba*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2013. „Razvijanje menadžerskih kompetencija u sistemu vojnog obrazovanja.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet.
- Milošević Stolić, Jasmina, i Šefika Alibabić. 2014. „Obrazovna podrška menadžerskim aktivnostima vojnih starešina.” *Andragoške studije* 1: 49–46. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2021. „Mogućnost razvijanja liderskih kompetencija kroz sistem vojnog obrazovanja – otvorenost sistema.” *Bezbednost* 63 (1): 82–97. DOI: 10.5937/bezbednost2101082M.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2024. „Razvijanje vrednosti kadeta u obrazovno-vaspitnom procesu Vojne akademije.” *Vojno delo* 76 (4): 5–18.
- Miljković, Jovan. 2019. *Sistem obrazovanja odraslih: pogled iz Konteksta*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Miljković, Milan. 2020. *Informacione operacije i savremene obaveštajne službe*. Beograd: MC „Obrana”.

- Miljković, Milan, i Anita Pešić. 2019. „Informational and psychological aspects of security threats in the contemporary environment.” *TEME* 43 (4): 1079–1094. DOI: 10.22190/TEME191015064P.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije. n.d. „Vojne škole.” *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*. Poslednji pristup 3. februar 2025. <https://www.mod.gov.rs/multimedia/Brosura%20Vojne%20skole.pdf.va>.
- Mišić, Živojin. 1985. *Moje uspomene*. Beograd: BIGZ.
- Oljača, Milka. 2013. *Andragoška didaktika*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Pajević, Desimir, Marta Lovre, i Petar Kostić. 1988. *Vrednosne orijentacije i životni stilovi pitomaca vojne akademije*. Beograd: Vojna akademija KoV.
- Pajević, Desimir, i Ljubivoje Kasagić. 2001. *Psihologija*. Beograd: Studio MC.
- Pajević, Desimir, Jan Marček, i Nada Danić. 2004. „Profesionalne vrednosti studenata Vojne akademije.” *Vojno delo* 3: 115–132.
- Pantić, Dragoljub. 1990. *Promene vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Pejatović, Aleksandra. 1994. *Vrednosne orijentacije i obrazovne potrebe odraslih*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Pejatović, Aleksandra. 2005. *Obrazovanje i kvalitet života*. Beograd: IPA.
- Pettyjohn, Stacie. 2021. The impact of the revolution in military affairs on the future of warfare, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter, Copenhagen, NATO Defence College and Royal Danish Defence College.
- Pešić, Anita. 2020. „O liku i delu i naučnoistraživačkom radu u oblasti vojne psihologije pukovnika i prof. dr Petra Kostića.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta* 50 (1): 273–294. Priština: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
- Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokeach, Milton. 1979. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rot, Nikola. 1994. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, Nikola, i Havelka Nenad. 1973. *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Beograd: Institut za psihologiju i Institut društvenih nauka.

- Savićević, Dušan. 1989. *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Savićević, Dušan. 1991. *Savremena shvatanja andragogije*. Beograd: IPA.
- Samolovčev, Borivoj. 1976. *Teorijske osnove vojnog vaspitanja i obrazovanja*. Beograd: VIZ.
- Schwartz, Shalom H. 1992. "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries." *Advances in experimental social psychology* 25 (1): 1–65.
- Schwartz, Shalom H. 1994. *Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values*. CA: Sage Publications, Inc.
- Starčević, Srdjan. 2024. *Vrednosne orijentacije i odnos prema tradiciji kadeta Vojne akademije*. Beograd: Vojna akademija.
- Univerzitet odbrane Vojna akademija. n.d. „Osnovne akademske studije.” *Univerzitet odbrane Vojna akademija*. Poslednji pristup 3. februar 2025. <https://www.va.mod.gov.rs/cir/23/osnovne-akademske-studije-23>.

Анита Пешић*

*Војна академија, Универзитет одбране, Београд,
Република Србија*

Јасмина Милошевић Столић**

*Војна академија, Универзитет одбране, Београд,
Република Србија*

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПРОЦЕС У ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ КАО ФАКТОР ФОРМИРАЊА ВРЕДНОСНОГ СИСТЕМА БУДУЋИХ ОФИЦИРА***

Резиме

Резултати добијени у истраживању вредности код кадета Војне академије и припадника Министарства одбране показују да се систем вредности формира деловањем великог броја фактора, почев од примарне породице, места порекла, завршених школа, вршњачких група и да није изолован од деловања друштвено-политичког контекста у држави, реформе војног система и образовања. Крајем осамдесетих година, најизраженије вредносне оријентације биле су: колективизам, лидерство, оријентација на промене, „имплицитна педагогија”, самоопредељење, друштвени ангажман, материјална оријентација и жеља за достигнућима (Рајевић i dr. 1988). Након НАТО агресије, вредности које доминирају су: слобода, породична сигурност, независност, част, опстанак нације, срећа, интелигенција, понос, патриотизам и самопоштовање (Рајевић i dr. 2004). Током реформе војног система, следећим вредностима је дат најзначајнији значај: слобода, част, породична сигурност, интелигенција, опстанак нације, правда, безбедност земље, понос, народ, срећа, патриотизам, мушкост, храброст, држава и одговорност, док је најнижи ранг на

* Имејл адреса: anita.djordjevic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0007-8674-2767.

** Имејл адреса: minamilosevicstolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2729-231X.

*** Рад је део научно-истраживачких пројеката који се спроводе на основу Плана научноистраживачке делатности у Министарству одбране и Војсци Србије за 2025. годину: „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије” (бр. ВА ДХ/1/24–26).

скали преференцијалних вредности заузела помирење (Marček 2007), истовремено су најмање прихваћене вредности попут: породице, правде, части, самопоштовања, среће и економског напретка државе, а најмање прихваћене су вредности које описују конформистичку и авантуристичку вредносну оријентацију. На дну скале рангова су вредности попут вере у Бога, послушности, демократског друштвеног поретка, уметничке креативности и узбудљивог живота (Basaga i dr. 2008). Аларгић објашњава рангирање вредности временом одрастања и васпитања и образовања испитаника. Низак ниво вредности слободе избора, демократије и солидарности објашњава се вредносном дезоријентацијом услед ранијег васпитања и образовања, ратова у бившој СФРЈ, глобализације и нејасних и спорих реформи. Објашњење да испитаници, с једне стране, одбацују традиционалне вредности, а не показују потпуно поверење у нове демократске вредности, оставља простор за образовну акцију. Истраживање вредности након става држава о војној неутралности показује да следеће вредности имају највећи степен прихватања: породица, част, опстанак нације, правда, безбедност земље, интелигенција, храброст, независност земље, одговорност, понос, задовољство, патриотизам, самопоштовање, народ и вера у Бога (Milošević Stolić 2025). На основу резултата емпиријског истраживања у различитим карактеристичним периодима за војну организацију, може се закључити да су професионално-војне вредности остале стабилне. Насупрот томе, универзалне вредности су се мењале у преференцијама и значењу, а неке нове вредности су се појавиле као значајне (успех, образовање, породична сигурност). Резултати указују на то да људи, у зависности од друштвено-историјских контекста, преферирају вредности које се поклапају са друштвено или професионално пропагираним вредностима. Ово сугерише да се вредности могу мењати чак и ако су релативно стабилне или су фундаментална уверења, ставови и обавезе. Овакви закључци пружају простор за креирање наставних и образовних модула и модификацију општих и стручних предмета у Војној академији и свим нивоима развоја каријере у правцу развоја карактеристика савремених ратова и будућности војног образовања, односно захтева војне професије.

Кључне речи: Војна академија, васпитање, образовање, вредности, вредносни систем.

* This paper was received on April 7, 2025, and accepted for publication at the Editorial Board meeting on May 14, 2025.

*Анита Пешић**

*Војна академија, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

*Јасмина Милошевић Столић***

*Војна академија, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПРОЦЕС У ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ КАО ФАКТОР ФОРМИРАЊА ВРЕДНОСНОГ СИСТЕМА БУДУЋИХ ОФИЦИРА***

Сажетак

Предмет рада је улога васпитно образовног процеса на Војној академији као једног од фактора формирања система вредности будућих официра из угла војне андрагогије и војне психологије. Циљ рада је да сагледавањем процеса васпитања и образовања кроз време развоја Војне академије као високо школске установе (175 година Војне академије) пратећи едукативне процесе, методе и захтеве али и захтеве војне организације и професије, утврдимо систем вредности кадета будућих официра. У емпиријском делу рада коришћен је психолошки инструмент – модификована скала за мерење вредности, која је примењивана у поновљеним истраживањима. Резултати приказаних истраживања указују да вредносни системи

* Имејл адреса: anita.djordjevic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0007-8674-2767.

** Имејл адреса: minamilosevicstolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2729-231X.

*** Рад је део научно-истраживачких пројеката који се спроводе на основу Плана научноистраживачке делатности у Министарству одбране и Војсци Србије за 2025. годину: „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије” (бр. ВА ДХ/1/24–26).

кадета кроз време нису нити су актуелно изоловани од осталих фактора од утицаја на њихово формирање, као што су друштвени контекст и примарне породице у којима живе и из којих су долазили кадети, као и вршњачке групе којима припадају, али и да васпитно образовни процес свакако доприноси његовом изграђивању у функцији војне професије.

Кључне речи: Војна академија, васпитање, образовање, вредности, вредносни систем.

УВОД

Војна академија је у протеклих 175 година свог постојања прошла кроз различите фазе развоја али увек са истим циљем оспособљавање официрског кадра за поуну војске у оквиру које је и формирана. Ратна збивања прекидала су рад Војне академије пружајући могућност да се провере способности школованих официра и да се стечена ратна искуства уврсте у нова знања и програме оспособљавања старешинског кадра у мирнодопском периоду. У складу са трансформацијама у друштву и војсци трансформисала се је и Војна академија како би била у могућности да испуни додељен јој задатак, васпитно образовни процес и морално изграђивање будућих старешина.

Војвода Живојин Мишић познатом крилатицом „да се карактер једног народа огледа у карактеру његове војске, а карактер војске најбоље се види у карактеру њеног официрског кора” (Мишић 1985) истакао је да се промене у друштву и систему друштвених вредности преламају и кроз војну организацију. Имајући у виду важност моралне изграђености будућих официра и сагледавајући деловање друштвених фактора изградње вредносног система кадета, Војна академија је успостављала васпитно образовни процес који за циљ има едукацију војних вештина и професионално васпитање за будући официрски позив. Вредносни систем полазника војних школа је од посебног значаја, са његовом проценом почиње се од првих психолошких селекција за пријем у војно школство и прати се његово изграђивање кроз образовно васпитне процесе. У овом раду представимо развој васпитно образовног рада у Војној академији и приказаћемо неколико емпиријских истраживања вредносног

система полазника војног школства, али и припадника Министарства одбране и Војске Србије која су реализована кроз научноистраживачке пројекте (Војне академије и Института за стратегијска истраживања) у карактеристичним периодима друштвено политичких промена, реформе војне организације и одређења наше земље за заузимање става о војној неутралности.

ЗНАЧАЈ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Функционално и адекватно планирање, организовање и реализација ефективног васпитно образовног процеса, представља један од фундаменталних захтева, који се постављају пред савремено друштво. Перманентне промене које се дешавају у сваком сегменту функционисања захтевају од нас непрекидну контролу у смислу планирања, а пре свега управљања променама. Наведене промене захтевају реализовање снажних образовних интервенција у функцији реконструисања постојећих и формирања нових компетенција и вредности. Управо из наведених разлога веома је значајно унапређивати теорију и праксу даљег развијања андрагогије, као научне дисциплине која у средиште свог предмета проучавања поставља појмове васпитања и образовања. Наведени појмови чине фундаменталне снаге одржања цивилизације. Круцијални значај појмова, као што су васпитање, образовање и учење, изискује потребу за њиховим јаснијим одређењем.

Говорећи о феномену васпитања Медић истиче, да оно има своју „друштвену функцију, да чини специфичан међуљудски однос, који се свакако односи на индивидуални процес” (Медић 1993 према: Рејатовић 2005, 26). Појам образовања истраживачи често одређују као „научно осмишљену активност усмерену на задовољавање разноликих образовних потреба” (Кулић и Деспотовић 2010, 13). Феномен образовања може се одредити и као „процес усвајања знања, изграђивање вјештина и навика; развоја способности, усвајања система вриједности и правила понашања” (Гвозденовић 2011, 83). Неки аутори истичу и чињеницу да „учење као феномен, може бити индивидуалан и колективан, може се дешавати намерно и организовано, када га можемо сматрати образовањем, али се може одвијати и спонтано, непланирано, стихијски” (Милковић 2019, 11). Савремена андрагошка парадигма упућује истраживаче на тражење јединства и непрекидног прожимања ових феномена.

Развој војног образовања и васпитања у Србији

Током 175 година свог постојања – од Кнежевине Србије (1850.) до Републике Србије (2025.), Војна академија се мењала и развијала у организационом и у програмском погледу у зависности од друштвених и политичких фактора. Њен развитак почиње од оснивања Артиљеријске школе 18. марта 1850. године у тадашњој Кнежевини Србије. Наведена образовна установа, била је заправо својеврсна „општа војна академија, на којој су се школовали официри свих родова и струка” (Ђukić 2015, 402). Затим је школовање официра настављено у Војној академији Краљевине Србије; Војним академијама у Краљевини СХС и Краљевини Југославије; пешадијском војном училишту, школи за активне пешадијске официре; војним академијама у Демократској Федеративној Југославији (ДФЈ) и Федеративној Народној Републици Југославији (ФНРЈ); Војној академији ЈНА и Војној академији КоВ и интендантске службе у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ), Војној академији Војске Југославије у Савезној Републици Југославији (СРЈ) и војним академијама у Државној заједници Србија и Црна Гора (СЦГ) и Републици Србији. Свака од наведених Војних академија је имала своју мисију да оспособљава официрски кадар ради попуне војски тих држава.

Током своје дуге историје Војна академија се трансформисала у складу са променама друштвеног уређења, при чему је имала значајну улогу у изградњи војске као једног од значајних стубова свих поменутих држава. Осим тога, она је прошла кроз различите фазе у организационом и програмском погледу. Војна академија је унапређивала своје планове и програме у складу са развојем војне мисли и техничко – технолошких достигнућа у свету и у нашој земљи. Она је непрекидно унапређивала своје програме образовања кроз актуелизацију садржаја својих предмета изучавања. Кроз историју свог деловања имала је прилику да у ратној пракси провери наставне принципе с којима су оспособљавани официри. Искуства и сазнања која су стицали у мирнодопским и ратним условима кроз руковођење својим јединицама, имплементирани су у програме оспособљавања официрског кадра, а нарочито међу стручна и специјалистичка знања која су подложна највећим и непрекидним променама.

Наставни планови и програми војних академија су детерминисани друштвеним уређењем, развијеношћу војске и њеним

опремањем савременим средствима, као и оспособљавањем у складу са савременим дидактичким захтевима у школовању официра и обуци војника и јединица у мирнодопским и ратним условима. Протекла ратна збивања на нашим просторима, а поготово у првом и другом светском рату, као врхунски евалуатор квалитета оспособљености официрског кадра, указују на то да је, историјски посматрано, Војна академија на највишем професионалном нивоу обављала своју мисију и задатке у оспособљавању официрског кадра. Њене организационе и функционалне промене одвијале су се у правцу веома наглих промена у концепцији савременог ратовања, непрекидном развоју наоружања а самим тим и у пројектовању наставних планова и програма Војне академије, укључујући и идеолошке претпоставке у појединим етапама њеног историјског постојања.

Традицију Артиљеријске школе данас негује Војна академија Универзитета одбране у Београду која оспособљава официрски кадар за потребе система одбране у складу са мисијама и задацима Војске Србије. Њено деловање је утемељено на богатим традицијама наше Војске и Војне академије у којима су оспособљаване бројне генерације официра. Као значајан сегмент високог образовања Републике Србије своју мисију и задатке обавља према Стандардима за акредитацију студијских програма и високошколских установа Републике Србије. Она непрекидно развија своје студијске програме у складу са савременим развојем војне мисли и војних доктрина, као и са савременим развојем војне технике. Школовање траје четири године, при чему је прве две године студија акценат стављен на општеобразовне и општевојне предмете којима се у значајној мери утиче на развијање вредности кадета у којима патриотске вредности имају примаран значај.

Специфичности васпитно-образовног процеса у војсци

Процес војног васпитања и образовања утемељен је у складу са кључним постулатима васпитања и образовања у друштву. Самим тим војно васпитање и образовање инкорпорирани су у токове образовног система у друштву. Ипак, с обзиром на специфичности војне организације треба нагласити чињеницу да, васпитање и образовање у војсци има и своје карактеристичне токове развоја. Посебност одвијања процеса војног васпитања и образовања, свакако се може објаснити описом дужности официрског кора,

који се пре свега односи на одбрану земље. Тако на пример, послови војног старешине могу се дефинисати кроз следеће активности: „1) организовање, опремање и обучавање војне силе; 2) планирање њених активности; и 3) усмеравање њених операција у борби и ван ње” (Huntington 2004, 14; Milošević Stolić i Alibabić 2014, 51). Осим наведеног, аксиом војне организације карактерише субординација односа који у значајној мери одређује начин функционисања ове јединствене организације. Васпитно-образовни процес у војној средини, детерминисан је и следећим димензијама војног позива: рад у отежаним природним условима, перманентна дежурства, укључујући рад у ноћним сатима, честа промена места пребивалишта и рада, у складу са потребама посла, која неретко доводе до одвојеног породичног живота; континуиране, перманентне и значајне промене у односу на потребе рада (Milošević Stolić 2013).

Сталне и непрекидне промене, у свету научног деловања, које се неминовно одражавају и на промене у свету рада, а које се одвијају на глобалном нивоу, као и специфичности система војног васпитања и образовања, у снажној мери отварају простор за нове образовне потребе официра, које изискују предузимање адекватних и правовремених андрагошких активности у циљу задовољавања потреба посла.

Принципи образовно-васпитног рада са одраслима

Васпитно-образовни процес чини специфичну и деликатну делатност која се остварује према прецизно утврђеним генералним начелима, који се у области дидактике одређују појмом дидактичких принципа. Примарни захтев принципа у дидактици је окренут ка реализацији постављених образовних циљева. Конкретно истраживање, које проучава могућности и начине конструкције вредносног система будућих официра Војне академије, као једног од круцијалних васпитно-образовних циљева, не може заобићи разматрање дефинисаних дидактичких принципа. Прецизна класификација, дидактичких принципа, никада није установљена. Током целокупног развоја васпитно-образовног процеса Војне академије, организатори овог сложеног процеса, увек су инсистирали на поштовању општих и посебних дидактичких принципа.

Општи принципи васпитно-образовног рада са одраслима су: „принцип [...] васпитне усмерености, принцип свесне активности

(динамичне наставне комуникације), принцип конкретности (очигледности), принцип систематичности, принцип одмерености, принцип трајности знања, вештина и навика, принцип јединства теорије и праксе и принцип корелације образовно-васпитног рада” (Samolovčev 1976, 212). Поред наведених општих принципа, може се говорити и о посебним андрагошким принципима васпитно-образовног рада, као што су: принцип интегралности, принцип континуитета и савремености и принцип разноврсности и динамичности. Принцип интегралности „изражава захтев целovitости (укупности) човекове личности и захтев јединствености људских знања” (230). Осим наведених принципа у специфичној војној средини указује се потреба издвајања „још два посебна принципа образовно-васпитног рада: принцип дидактичке објективизације борбених услова и принцип дидактичке евокације народноослободилачких ратова” (229).

Поштовање принципа дидактичке објективизације борбених услова обезбеђује се приближавањем васпитно-образовног процеса реалним ратним условима, а примена принципа дидактичке евокације народноослободилачких ратова, омогућава примену адекватних искустава из претходних оружаних сукоба. Принципи образовно-васпитног рада с одраслима представљају основне смернице и захтеве, основне регулативе и корелативе сложеног, али јединственог образовно-васпитног процеса. Како би васпитно-образовни процес, могао да нас доведе до утврђених циљева васпитања и образовања, у конкретном случају формирања вредности, неопходно је поштовати наведене дидактичке принципе, јер [су] „они основни механизми управљања процесом учења” (Олјаца 2013, 149).

Васпитно-образовни циљеви и програми образовања у војној средини

Васпитно-образовни процес, усмерен ка формирању целовите личности, је веома комплексна и сложена делатност, јер планирању и програмирању образовања у војним школама претходи испитивање образовних потреба, као прве фазе тзв. образовног или андрагошког циклуса. У вези с тим, андрагошка литература обухвата различита одређења појма образовних потреба. Тако, на пример, Пејатовић је овај појам дефинисала као „однос (који се најчешће изражава разликом) између знања, умења и навика које човек (или друштвене

групе) поседује и оних знања, умења и навика, које су му потребне за успешно обављање разноврсних улога у бројним областима живота” (Pejatović 1994, 56). Дефинисање образовних потреба „неопходно је посматрати из перспективе циљева и пословне стратегије организације” (Milošević Stolić 2013, 76). Овај процес мора узети у обзир и промене које се перманентно дешавају у спољном свету и које неминовно доводе до формирања нових, будућих образовних потреба у оквиру организације.

У андрагогији постоји читав низ теорија образовних потреба. У својој студији „Концепција образовних потреба одраслих”, Савићевић је анализирао десет таквих теорија. Ради дефинисања предмета овог рада, најрелевантније су две теорије, а то су: теорија развојних задатака и погодног момента за учење Хевигхарста (*Robert J. Havighurst*) и Ора (*Betty Orr*) и теорија очекивања – валенције Рубенсона (*Kjell Rubenson*). На основу резултата емпиријског истраживања, Хевигхартс и Ор развили су теорију развојних задатака и погодног момента за учење. Према њиховом схватању, свако животно доба намеће одређене задатке који се називају развојним задацима. Постизање ових задатака детерминисано је, између осталог, вредносним очекивањима друштва и властитим вредностима. Сваки развојни задатак, с обзиром на године старости, тражи погодан моменат за учење када је оно најефикасније (Havighurst i Or 1956 према: Savićević 1989, 124–125). Теорија очекивања – валенције Рубенсона односи се на два појма, с једне стране мисли се на очекивање личног успеха у образовним активностима, а са друге стране на постизање и очекивање позитивних резултата у образовној активности.

Сходно томе, Рубенсон сматра да је “валенција неког образовног курса одређена искуственим потребама индивидуе, њеним очекивањима у вези са последицама партиципације и вредностима појединаца и референтних група” (Rubenson 1977 према: Savićević 1989, 130–131). Приликом испитивања релације између вредносних оријентација и образовних потреба, Савићевић је истакао да „нема ни једне андрагошке субдисциплине којој не би драгоцену била сазнања о вредносним оријентацијама и образовним потребама повезана са специфичним предметом изучавања сваке од њих” (Savićević 1991, 201–205). Када је реч о испитивању релације између образовних потреба и вредносних оријентација, Качавенда Радић у својој студији „Вредносне оријентације одраслих и образовања

– ка испитивању односа: вредносне оријентације одраслих – избор садржаја образовања” разматра вредности (вредносне оријентације) на релацији са одређеним питањима васпитања и образовања одраслих, при чему одговоре тражи у „друштвеним и релативно стабилним диспозицијама субјекта, с једне стране, и (вреднованих) својстава објекта, с друге” (Kačavenda Radić 1983, 17). Једна од обухватнијих студија у андрагогији под насловом *Вредносне оријентације и образовне потребе одраслих* обухвата теоријску и емпиријску анализу релације ова два појма (Pejatović 1994). Резултати истраживања су показали да „особе које припадају одређеним вредносним типовима испољавају различите образовне потребе с обзиром на различите аспекте њиховог испољавања на које је потребно обратити пажњу приликом планирања образовних потреба” (153).

Пројектовање васпитно-образовног процеса, као један од својих круцијалних задатака пред себе поставља захтев формулисања општих и посебних циљева васпитања и образовања. Након, јасно дефинисаних општих задатака, може се прећи у фазу моделирања наставних планова и програма, као и садржаја образовно-васпитног рада. Анализирајући васпитно-образовни процес у Војној академији, као фактор формирања вредносног система будућих официра, истичемо значај војног образовања и васпитања усмереног ка војно стручном оспособљавању за потребе одбране и војске Србије. У оквиру Војне академије, креирани су следећи студијски програми: Копнена војска, Војноелектронско инжењерство, Војномашинско инжењерство, Технолошко инжењерство материјала и заштите, Војносаобраћајно инжењерство, Војно ваздухопловство и Економија одбране (Univerzitet odbrane Vojna akademija n.d.).

Студије Војне академије у сагласју са својом визијом негују интердисциплинарни и мултидисциплинарни приступ васпитно-образовном процесу. Убрзани развој научних сазнања, као и „имплементација научних достигнућа у пракси, воде до трансформација у физиономији система безбедности које захтевају нова знања и вештине неопходне за обављање позива унутар њега” (Milošević Stolić 2021, 83). Тако се у овој установи организују и реализују васпитно-образовни садржаји који обухватају конструисање компетенција из веома разноврсних научних поља. У циљу остваривања постављених циљева васпитања и образовања кадети Војне академије у оквиру студијских програма формирају знања из области војних, друштвено-хуманистичких, природно-математичких и техничко-технолошких наука (Marček 2003).

Студијски програми усмерени су ка оспособљавању кадета за „успешно командовање јединицама родова – служби и експлоатацију и одржавање средстава наоружања и војне опреме у оквиру мисија и задатака Војске Србије” (Univerzitet odbrane Vojna akademija n.d.). Судијским програмима реализују се предмети који су значајни за формирање знања и вештина официра потребних за обављање почетних официрских дужности у роду/служби. Када је реч о заступљености наставних предмета за развој вредности кадета, може се констатовати да су у том правцу, између осталих, усмерени следећи предмети: Социологија, Војна психологија са андрагогијом, Политички систем, Војно право и међународно хуманитарно право, Основи менаџмента, Војна историја, Основи организације, Вештине комуницирања и Етика (Ministarstvo odbrane Republike Srbije n.d.).

ВОЈНА АКАДЕМИЈА И ВРЕДНОСНИ СИСТЕМ КАДЕТА ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ

Трансформације војне професије праћене су реформама војног школства. Са аспекта савремених услова ратовања и војне организације, а имајући у виду расподелу војне и економске моћи, једно од важних питања војног школства је шта су: капацитети успешности у војној организацији, који васпитно образовни поступци, психолошка и андрагошка знања доприносе формирању система вредности будућих официра.

Семјуел Хантингтон (*Samuel Huntington*) разумевање безбедносних изазова објашњава војничким умом који сагледава из три аспекта: способности, карактеристика и ставова (Huntington 2004). С обзиром на важност сва три аспекта тзв. војничког ума, доминантни циљ овог рада је да анализом процеса васпитања и образовања у Војној академији кроз време и реформе војног школства, утврдимо да ли и како су васпитни и образовни процеси имали и имају утицаја на формирање и мењање вредносних оријентација и вредносног система будућих официра. Јасноћи циља и закључака овог рада допринеће: дефинисање појма вредности и најзначајније теорије вредности, промене физиономије оружаних сукоба и потребе усклађивања са психолошким способностима будућих официра као и досадашња истраживања која су пратила реформу војне организације и војног школства.

Појам вредности и теорије вредности

Људске вредности су били предмет проучавања од давнина почев од Платонових настојања да се открије скуп вредности које одликују добре људе. Он је истакао значај вредности, као што су: храброст, правда, срећа и истинитост. Значај ових вредности је остао упркос различитим концептуализацијама и модификацијама проучавања вредности (Holland 2014, 2). Термин вредности има много различитих значења и тумачења. Јединствена и универзално прихваћена дефиниција вредности још увек не постоји. Различитост дефиниција вредности указује на комплексност теорија вредности које се и данас проучавају. Олпорт (*Gordon Allport*) дефинише вредности као “крајње циљеве људске мотивације који се могу директно приписати или произилазе из појединчевих основних потреба и инстиката, а обезбеђују појединцу доминантни животни циљ, интересну оријентацију или сврху која његов живот чини смисленим” (Allport 1960; Alargić 2012, 19). Рокич (*Milton Rokeach*) дефинише вредности као “основне концепције пожељног у сваком појединцу и друштву” који служе као “стандарди или критеријуми који усмеравају не само акцију, већ и расуђивање, избор, став, евалуацију, аргумент, опомену, рационализацију и приписивање узрочности” (Rokeach 1979, 2). Шварц (*Shalom Schwartz*) дефинише вредности као водећи принцип, у форми пожељних циљева, који се разликују по важности од појединца до појединца (Schwartz 1994).

Олпорт је бавећи се проучавањем личности, значајно допринео формирању Скале вредности. Он је веровао да су појединци јединствена бића и да се ова карактеристика не може занемарити приликом мерења вредности или тестирања личности (Allport 1955), ово његово уверење је утицало на конституисање скале вредности у сарадњи са Филипом Верноном (*Philip Vernon*) и Гарднером Линдзијем (*Lindzey Gardner*) (Allport-Vernon-Lindzey – AVL). Ова скала је имала за циљ да измери снагу шест основних типова вредности: теоријске, економске, естетске, друштвене, политичке и религиозне (Allport, Vernon and Lindzey 1960). Упркос значајног доприноса изучавању вредности, Рокич сматра да Олпортова концептуализација не успева да препозна вредности као унутрашње и спољашње мотиваторе, јер је исувише фокусирана на спољашњу мотивацију изазвану вредностима (Rokeach 1973, 7).

Један од најистакнутијих научника у области проучавања вредности Милтон Рокич дефинише вредност као “трајно прескриптивно или проскриптивно веровање да је одређени начин понашања или крајње стање постојања пожељнији од супротстављеног начина понашања или крајњег стања” (Rokeach 1973, 25). При томе, већина људи процењује сличне вредности, иако се различито распоређују њихове преференције. Полазећи с тог становишта, Рокич је предложио скуп вредности које могу бити подељене у две категорије: терминалне вредности које дефинишу циљеве којима човек тежи током свог живота, док инструменталне вредности дефинишу одређена понашања и ставове. На основу ових претпоставки развио је свој инструмент „Рокичева скала вредности” која садржи сет од 18 терминалних и 18 инструменталних вредности (Rokeach Value Scale – RVS). Испитаници имају задатак да организују листу вредности према параметру њиховог значаја, односно да поред сваке вредности упишу ранг који јој придају с обзиром на важност коју она има за њих (од „1” за најважнију до „18” за најмање важну) (28).

Салом Шварц је под утицајем Рокича и Олпорта дефинисао вредности као “пожељне транситуационе циљеве, различитог значаја, који служе као водећи принципи у животу особе или другог друштвеног ентитета” (Schwartz 1994, 21). Он наглашава значај вредности, с обзиром на то да “изражавају мотивационе циљеве и утичу на доношење одлука” (Holland 2014, 16). Сходно томе, Шварц (1992) идентификује десет мотивационих типова вредности које покрећу вредности из његове теорије вредности. Ових десет мотивационих типова се даље категоришу у три универзална људска захтева: 1) биолошке потребе појединаца; 2) друштвени захтеви за интеракцијом; и 3) друштвени захтев за опстанком групе. Према његовом мишљењу, “ова три универзална захтева когнитивно су повезана са вредностима” (Schwartz 1994, 22). Шварцово истраживање вредности (SVS), под утицајем RVS, ублажава недостатке система рангирања и уместо тога користи систем оцењивања како би боље изразио релативни и апсолутни значај вредности. Садржај скале одговара Шварцовом концепту хијерархијске и кружне конфигурације вредности. Учесници оцењују 58 вредности на скали од „-1” до „7”, при чему „-1” означава супротстављање наведеној вредности, а „7” висок ниво важности наведене вредности, које се затим организују у скупове вредности, односно димензије вишег реда. У овом случају

димензије вишег реда представљају десет индивидуалних скала вредности које су дефинисане као: 1) конформизам; 2) традиција; 3) добротинство; 4) универзализам; 5) самоусмеравање; 6) стимулација; 7) хедонизам; 8) постигнуће; 9) моћ и 10) сигурност (Schwartz 1992). Оно по чему се Шварцова концептуализација вредности разликује од Олпорта јесте у томе што његов концепт подразумева кружни однос међу вредностима и “да су обично у сукобу или комплементарне једна другој” (Holland 2014, 17). Када је реч о Рокичевој теорији вредности, упркос чињеници да су и код њега вредности увек присутне у сукобу једна с другом, Шварц се залаже за циркумфлексну концептуализацију за разлику од Рокичевог линеарног рангирања које не показује како се неке вредности међусобно допуњују (Schwartz 1994, 24–25).

Код домаћих аутора вредности се најопштије схватају као „релативно стабилне, опште психичке диспозиције настале комбинованим дејством когнитивно-емоционалног развоја, индивидуалних црта личности и интеракције са социјалним окружењем, а које усмеравају наше понашање ка циљевима који нам се чине пожељним и којима тежимо” (Alargić 2012, 20). Рот сматра да вредности „увек укључују диспозиције за одређено понашање и циљеве на чије остварење је понашање усмерено” (Rot 1994, 301). Заједно са Хавелком, Рот вредности схвата као „трајан, изразито позитиван однос особе према одређеним објектима које оцењујемо као важне и за чије остварење постоји изражено лично ангажовање” (Rot i Havelka 1973, 9). Социјални психолог Кузмановић одређује вредности као „схватања (систем уверења) о лично или друштвено пожељним општим начинима понашања, врстама активности и релативно трајним стањима у природи, друштву и појединцу” (Kuzmanović 1995, 19). Када је реч о појмовима „вредности” и „вредносне оријентације” тешко се одређује јасна дистинкција између ових појмова, с обзиром на то да се узевши уопште појам „вредносне оријентације” ређе користи него појам „вредности”, па постоји и мање одређење тог појма” (Rot i Havelka 1973, 9). Кузмановић указује на сродност појмова „вредности” и „вредносне оријентације”, при чему евентуалну разлику види у томе да „вредности означавају више артикулисану, одређенију концепцију о пожељном, док вредносне оријентације представљају шири, мање артикулисан систем уверења” (Kuzmanović 1995). Међу најсвеобухватније дефиниције вредности спада одређење Пантића

према коме оне чине „релативно стабилне, опште и хијерархијски организоване карактеристике појединаца (диспозиције) и група (елементи друштвене свести), формиране међусобним деловањем историјских, актуелно-социјалних и индивидуалних чинилаца који због тако приписане пожељности усмеравају понашање својих носилаца ка одређеним циљевима” (Pantić 1990).

Промене физиономије оружаних сукоба и потребне психолошке способности будућих официра

До промена у схватању концепта безбедности довели су „нови безбедносни изазови који су обликовали свет након хладног рата и идентификовани нове ризике и претње” (Ivaniš i Rokvić 2009, 259). „Масовна примена савремене информационе технологије и феномен обиља информација, довели су до интензивирања надметања са информацијама, због чега је порастао број и врста безбедносних изазова у савременом окружењу који се заснивају на сукобима и утицајима путем информација” (Miljković i Pešić 2019, 1080). Како би се на адекватан начин одговорило безбедносним и војно образовним захтевима, „уз постојање одговарајуће законске регулативе, економских могућности земље, воље и спремности политичких субјеката” (Ivaniš i Rokvić 2009, 267), неопходно је усклађивање професионалних селекција и програма образовања. „Професор Костић, не случајно, публикацију започиње поглављем о моделима и стратегијама развоја психолошке службе у војсци, указујући на важност снажне војно-психолошке службе за селекцију и рад са војничким колективом” (Pešić 2020, 284). Селекција за потребе војног школства подразумева и утврђивање система вредности кандидата за војно школство посебно имајући у виду да се вредносни систем сваког појединца формира кроз време под утицајем различитих друштвених фактора. Током времена и под утицајем васпитно-образовног процеса у војном школству очекује се да се вредносне оријентације и вредносни систем кадета усклади са захтевима војне професије.

Професор Кокер (*Christopher Coker*) разматрајући о развоју ратовања, подсећа да су прве анализе Пентагона на тему развоја вештачке интелигенције (2019. године) указале да би напредак на пољу нових технологија довео не само до промене у карактеру рата већ и до потпуне промене природе рата, односно да ће циљ развоја ратовања

у смањењу физичког напрезања војника, а да се акценат пренеси на когнитивне способности и њихову доминацију у односу на физичке карактеристике (Soker 2021). Будућност ратовања на самом бојном пољу биће усмеравана и ограничена могућностима комуникација, као и спорним и обмањујућим информацијама (Pettyjohn 2021). Главни фактори промена у друштву у наредних 20 година по мишљењу футуролога Хамонда (*Ray Hammond*) идентификују се у климатским променама, другој фази глобализације усмереној на технолошке иновације и њихову имплементацију у свакодневни живот, револуцију у медицини, убрзаном експоненцијалном технолошком развоју, што ће вероватно довести до губитка друштвених улога великог броја људи на планети па самим тим и до друштвених немира и оспоравања технолошког развоја и иновација (Hammond 2021). „Важно је нагласити да циљеви савремених ратова нису приоритетно усмерени на физичко уништење одбрамбених и безбедносних потенцијала противника, већ они обухватају сламање његове воље за борбом и пре рата, односно потчињавања воље целокупног друштва противничке државе својим интересима и циљевима” (Ђорђевић и Милковић 2025, 168). Овакве претпоставке о будућности развоја друштва и ратовања указују на потребе да васпитно-образовни процес у Војној академији треба да формира вредносни систем будућих официра у којем су високо рангиране вредности као што су: психофизичке способности, свестраност, широка општа знања, критичко мишљење, виши ниво апстрактног размишљања. Формирање вредносног система будућег официра указује да васпитно-образовни процеси Војне академије требају да изграђују традиционалне вредности (дефинисане Доктрином Војске Србије и Кодексом части припадника ВС) али и да у складу са карактеристикама будућих ратова изграђују вредности систем усклађен са мисијама војске и захтеваним способностима официра. Систем вредности конципиран на темељима традиционалних вредности и вредностима захтева војне професије будућности омогућава реализацију официрских дужности и опстанак војне професије.

Разматрање о вредностима кадета будућих официра, потребно је сагледати заједно са друштвеним промена које су резултат процеса глобализације, захтева наше земље за чланством у међународним организацијама, подужене друштвене транзиције која мења разумевање и стварање нове друштвене парадигме, али

и кроз различите кризе и реформе (војне, политичке, економске, привредне, образовне, вредносне), а са тенденцијама даљих промена физиономије будућих ратова и пратећих едукативних промена и потребних способности официра.

„Теоријски приступ вођења модерних оружаних сукоба, објашњава његову најважнију карактеристику названу концептуални прелаз са ‘традиционалног’ на ‘нову генерацију сукоба’.” Концептуални прелаз са традиционалног оружаног сукоба на нову генерацију савремених оружаних сукоба подразумева прелаз са вођења традиционалне оружане борбе, с циљем директног сукобљавања са противником на директни утицај на противника. У традиционалном оружаном сукобу циљ је директни сукоб са противничком оружаном снагом, у савременим оружаним сукобима циљ је унутрашња разградња система противника која ће довести до његовог пропадања. Традиционални оружани сукоб уз помоћ и допринос техничко-технолошког развоја постаје савремени сукоб – сукоб са културом. Информационо и психолошко ратовање и сукоб перцепције променио је димензију традиционалног оружаног сукоба на бојишту на бесконтактни савремени оружани сукоб, из сегментног сукоба до тоталног рата, из оружаног сукоба у физичком окружењу до сукоба у људској свести, из димензије симетричног сукоба у димензију асиметричног сукоба – истовременом и усклађеном применом политичких, економских, информационих, технолошких и еколошких кампања, као и од традиционалног оружаног сукоба у одређеном временском периоду до стања перманентног сукоба као природног стања у животу сваке нације (Miljković 2020; Milenković i dr. 2025, 205–206).

Данас када се сматра да је постмодерно друштво угрожено недостатком чврсте и заједничке вредносне основе, важно истраживачко питање је праћење утицаја социјалних промена на систем индивидуалних вредности и систем вредности великих група с обзиром на чињеницу да људи нису само пасивни примаоци социјалних утицаја. Мотивација за истраживање вредносног система огледа се и у његовој релативној стабилности, која утиче на његову трајност и могућност да се предвиђају будућа понашања људи и друштвених кретања много успешније него на основу неких личних диспозиција. У војној организацији, истраживачки проблем систем вредности припадника Министарства одбране и Војске Србије сагледаван је кроз: структуру система вредности и његову

постојаност или променљивост као и чиниоце који детерминишу преференцију појединих вредности (Рајевић, Lovre, i Kostić 1988; Рајевић i Kasagić 2001; Рајевић, Марček, i Danić 2004; Марček i Alargić 2007), али и повезаност структуре личности и вредносног система (Basara i dr. 2008; Alargić 2012). Резултати ових истраживања су емпиријска основа за нова истраживања о вредносном систему припадника Војске, смернице су ствараоцима васпитно образовних процеса у војном школству и оријентир војним психолозима и старешинама у војном стручном усавршавању официра за обављање професионалних задатака.

Праћење промена у вредносном систему оправдано је променама војне организације, конкретније „за почетак хладног рата карактеристично је: масовна војска, стална спремност и борбена готовост, инвазија, обезбеђивања сигурности, интеграције, подршка, ратничка улога војне организације, забрањен приговор савести и институционална идентификација војника; крај хладног рата имао је обележја: могућност избијања нуклеарног рата, застрашивање противника, велике професионалне војске, сукоб култура, делимична интеграција, војни прорачуни, војник као стручњак и управљач, делимично прихваћен приговор савести и професионална идентификација војника; у постхладноратовском периоду настају нове околности које одликује: невојно угрожавање, флексибилни одговори, мање професионалне војске и мала резерва, економско јачање, војска искључена из политике, смањивање војних формација, нови задаци војне организације, војник у улози стручњака и научника, пораст значаја цивилне службе и цивилних идентификација војника” (Filjak i dr. 2005 према: Alargić 2012, 10–11).

Истраживања вредности током реформи војне организације и војног школства

У основи рада су анализе васпитно образовних процеса у Војној академији кроз периоде развоја које се операционализују утврђивањем вредносних оријентација и вредносног система кадета пратећи емпиријска истраживања реализована кроз време (Рајевић 1988; Damjanović i dr. 2005; Марček i Alargić 2008; Alargić 2012; Milošević Stolić 2024). У истраживању вредности на узорку питомаца Војне академије КоВ крајем осамдесетих година установљено је да су биле најизраженије вредносне оријентације: колективизам (као

тежња за заједничким животом и нормама понашања), толерантност (као модел понашања који карактерише сваку зrelu личност), вођство (као тежња утицаја, управљања и координације групом), оријентација на промене (као спремност на прихватање друштвених промена и мењање животних навика), „имплицитна педагогија” (која подразумева позитиван однос према васпитању и веровање у позитиван исход развоја личности), самодетерминација, друштвено ангажовање, материјална оријентација и жеља за постигнућем (Рајевић и др. 1988),

Наредно истраживање вредносног система студената Војне академије, које је реализовано у специфичним друштвеним околностима након бомбардовања СР Југославије од стране Североатлантског савеза, указује на доминацију вредности: „слобода, породична сигурност, независност, част, опстанак нације, срећа, памет, понос, патриотизам и самопоштовање, значајно се прихватају и остале вредности, као што су: правда, безбедност земље, храброст, лични мир и успех у животу” (Рајевић и др. 2004, 126–127). У накнадном емпиријском испитивању резултати показују да студенти највећи значај придају вредностима: „слобода, част, породична сигурност, памет, опстанак нације, правда, безбедност земље, понос, народ, срећа, патриотизам, мушкост, храброст, држава и одговорност док најнижи ранг на скали вредности преференције заузима помирљивост” (Магџек и Аларгић 2007, 94–95).

Добијени резултати у истраживању вредности током реформе војног система (Basara и др. 2008; Alargić 2012) показују да припадници Војске високо рангирају вредности: породица, срећа, правда, самопонос, част и економски напредак државе. Најниже су рангиране вредности: вера у Бога, послушност, демократски друштвени поредак, уметничко стваралаштво и узбудљив живот. Ниже прихватања вере у Бога као вредности, Аларгић објашњава атеистичким временом и изградњи тзв. моралног лика припадника ЈНА, са наглашеним напуштањем традиционалних хришћанских вредности. Истовремено нагласак је био на промовисању вредности: хуманизма, солидарности, модернизације и интернационализације. Аларгић указује на оно што је необично у истраживању, а то је низак ранг вредности – слобода избора, демократија, солидарност, човекољубивост, храброст, патриотизам, вредности које су у прошлости високо рангиране. Овај резултат није у складу са очекивањима да ће нове демократске вредности бити високо прихваћене иако је приметно одступање од

традиционалног система вредности или трансформисања значења традиционалних вредности. Уочава се све већа оријентација на лични успех, породичну сигурност, шире схватање патриотизма и војних професионалних вредности (Alargić 2012).

Компаративном анализом испитиване су евентуалне промене вредносног система код припадника војне организације у периоду осам година најинтензивнијих реформи војне организације (Alargić 2012). Резултати показују да се међу првих десет ранжираних вредности, у оба истраживања, налази чак шест истоветних вредности: 1) породица; 2) правда; 3) част; 4) безбедност земље; 5) самопоштовање; и 6) срећа; што показује постојаност социјалних вредносних оријентација (Marček i Alargić 2008). Такође, компаративна анализа указује (Basara i dr. 2008) у односу на ранији период (Marček i Alargić 2007), да постоји повећање ранга вредновања скоро свих вредности: части, самопоштовања, безбедности земље, независности, традиције, храбрости, успеха у животу, удобног живота, човекољубља, мира у свету, патриотизма, послушности и вере у Бога. Смањење у процени значаја дошло је у случају вредности слободе где се јавља пад са другог на двадесети ранг. Ауторка указује на занимљивост да је патриотизам 2001. године (Рајевић 2004), био међу десет вредности које су биле високо ранжиране у испитиваном узорку, док је 2006. заузимао двадесети ранг, а у истраживању 2008. добио је више значаја и шеснаесто место по рангу. Аларгић закључује на основу резултата емпиријског истраживања да су током процеса реформе и трансформације војне организације неке вредности остале стабилне (хуманизам и патриотизам), док су се друге промениле у погледу преференције и значења (хедонизам, религиозност и традиционализам), али су се појавиле као значајне и неке нове вредности (успех, образовање, породична сигурност). Резултати усмеравају на размишљање о утицају одређених друштвено-историјским околностима у преферирању одређених вредности а у складу са водећом идеологијом што доводи до закључка да се вредности мењају без обзира што се сматрају релативно стабилним. Овај податак говори у прилог неопходности развијања образовно васпитних програма едукације омладине по питањима о националном идентитету и вредносном систему у складу са законима и доминантној верској припадности у нашој земљи.

У емпиријском истраживању „Вредносне оријентације и однос према традицији кадета Војне академије” (Starčević 2024) на узорку

169 кадета, примењена је скала за мерење вредности – СВ-2024. Скала се састоји од 42 поља са одговорима на петостепеној скали Ликертовог типа, поузданости мерења Кронбаховим алфа коефицијентом износи 0,912. Посебна вредност примењеног психолошког инструмента је скала вредности, која је у модификованим варијантама задавана кроз време на узорцима кадета и припадника Министарстава одбране и Војске Србије. Коришћење истог или модификованог психолошког инструмента високе поузданости, дозвољава могућност истраживачима да прате промене у рангирању вредности код кадета и разумеју га у складу са образовним процесом и осталим факторима његовог формирања, прате рангирање вредности припадника као показатељ усклађивања система вредности са захтевима војне професије. „Резултати емпиријског истраживања вредносног система кадета Војне академије на нивоу дескриптивне анализе показали су да постоје три нивоа степена прихваћености вредности: први (највиши) ниво (15 поља), прихваћеност вредности изражена средњим вредностима од 4,50 и више; други (средњи) ниво (19 поља), вредностима од 4,00 до 4,49 и трећи (најнижи) ниво (осам поља), вредностима од 2,90 до 3,99. При томе, највиши степен прихваћености имају следеће вредности: породица, част, опстанак нације, правда, безбедност земље, памет, храброст, независност земље, одговорност, понос, задовољство, патриотизам, самопоштовање, народ и Вера у Бога” (Milošević Stolić 2025).

Војни систем, није изолована и независна организација која функционише изван контекста општих друштвених промена које се одвијају последњих деценија у нашој земљи. Гломазна по структури и традиционална по свом карактеру споро се мења и прилагођава захтевима друштва и савременог историјског тренутка. Међутим, војни систем може се брже и ефикасније реформисати него друге друштвене организације, због своје хијерархијске структуре и начина деловања, најчешће у складу са променама физиономије савременог оружаног ратовања или под утицајем спољашњих друштвено-историјских и актуелно-социјалних околности (Alargić 2012). Реформа Војске Србије, усмерена на редефинисање њене улоге, смањење њене величине, преструктурирање, професионализацију и опремање савременим средствима, као и тежње прикључењу евроатлантским интеграцијама, резултирала је чланством у Програму НАТО „Партнерство за мир”, што несумњиво има значајног утицаја на вредносне оријентације запослених у војном систему. Осим тога,

велики утицај а вероватно и примаран, имају транзициони процеси у свим сегментима друштвеног живота (политичком, економском, културном) (Alargić 2013). Промена структуре војне организације, мисија војске, чланства у војним савезима сви су захтеви који пред војну науку и војно образовање поставља задатке усклађивања васпитно-образовних и едукативних програма у циљу очувања војне организације и војне професије. Праћење формирања вредносних оријентација и система вредности кадета Војне академије будућих официра Војске Србије тако постаје стални задатак с обзиром да су промене у развоју ратовања и војног школства у свету далеко брже него што су биле у ранијим периодима а условљене све бржим техничко-технолошким напретком који мења карактер будућих ратова и потребних способности, знања и вештина будућих официра.

ЗАКЉУЧАК

Адекватна и функционална реализација васпитно образовног процеса на Војној академији остварује се само поштујући раније наведене и прецизно дефинисане фазе андрагошког циклуса. Образовне потребе се операционализују путем наставних планова и програма образовања и васпитања кадета Војне академије, кроз стицање опште образовних, опште војних и војно стручних знања. Осим стицања наведених врста знања и вештина, кадети изграђују вредносни систем у чијем су средишту личне и патриотске, које се могу дефинисати као војне вредности.

Анализирајући системе вредности кадета кроз време увиђа се да највише рангове имају вредности: слобода, независност, патриотизам, понос, народ, част, правда, знање, традиција, држава, опстанак нације, храброст, али и самопоштовање, лични мир, удобан живот, равноправност, породица, одговорност, ред и дисциплина. Овакав низ вредности недвосмислено указује на факторе формирања вредносног система младих људи, као и да су од посебне важности васпитно образовни процеси будућег образовања нових генерација најмлађих официра. Сагледавајући промену карактера савременог ратовања намећу се генерални задаци друштва а то су: оснаживање образовно-васпитних процеса као фактора социјализације и едукације деце и омладине по знањима важним за очување националног идентитета, организовања едукативних програма и обука запослених и становника по питањима карактеристика савремених оружаних сукоба и одбране.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Alargić, Dragana. 2012. „Karakteristike pojedinca kao činioci vrednosti pripadnika Vojske Srbije.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet.
- Allport, Gordon. 1955. *Becoming: Basic considerations for a psychology of personality*. New York: Yale University Press.
- Allport, Gordon, Philip Vernon, and Lindzey Gardner. 1960. *A study of values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Basara, Mihailo, i Dragana Alargić. 2008. *Vrednosni sistem Vojske Srbije – preporuka ili prepreka za bezbednosne integracije*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Coker, Christopher. 2021. How to think about the future of warfare, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter.” Copenhagen, NATO Defence College, and Royal Danish Defence College.
- Damjanović, Predrag, Desimir Pajević, Jan Marček, Nada Danić, i Marjanović Vesna [Damjanović i dr.]. 2005. *Aktivnost studenata u vaspitno-obrazovnom procesu*. Beograd: Vojna akademija.
- Đorđević, Marko, i Milan Miljković. 2025. „Povezanost hibridnog ratovanja i savremenog terorizma.” *Politika nacionalne bezbednosti* 28 (1): 167–190. DOI: 10.5937/pnb28-57340.
- Đukić, Slobodan. 2015. „Doprinos Vojne akademije razvoju vojne teorije u Srbiji u drugoj polovini 19. i prvoj deceniji 20. veka.” *Vojno delo* 67 (5): 401–425. DOI: 10.5937/vojdelo1505401D.
- Gvozdrenović, Slavka. 2011. „Obrazovanje i drugi srodni pojmovi.” *Sociološka luča* 5 (2): 82–93.
- Hammond, Ray. 2021. The impact of new technologies on the future of warfare and the development of civilization, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter.” Copenhagen, NATO Defence College and Royal Danish Defence College.
- Huntington, Samuel Phillips. 2004. *Vojnik i država, teorija i politika civilno-vojnih odnosa*. Beograd: Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Prometej.
- Holland, Shelly. 2014. *The forces of value: structure and content of self-reported values by civilian and military science students*. Richmond: University of Richmond.

- Ivaniš, Željko, i Vanja Rokvić. 2009. „Novi bezbednosni izazovi kao determinante profila vojnih profesionalaca.” U *Vojna profesija – stanje i perspektive*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Kačavenda Radić, Nada. 1983. *Vrednosne orijentacije odraslih i obrazovanja – ka ispitivanju odnosa: vrednosne orijentacije odraslih – izbor sadržaja obrazovanja*. Beograd: Prosvetni pregled.
- Kulić, Radivoje, i Miomir Despotović. 2010. *Uvod u andragogiju*. Beograd: Svet knjige.
- Kjell, Rubenson. 1977. *Participation in Recurrent Education: A Research Review*. Paris: CERI/OECD.
- Kuzmanović, Bora. 1995. *Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija učenika*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Marček, Jan. 2003. *Profil oficira i interpersonalni odnosi*. Beograd: Generalštab Vojske Srbije i Crne Gore, Uprava za školstvo i obuku, Vojna akademija.
- Marček, Jan, i Dragana Alargić. 2007. „Vrednosne orijentacije pripadnika vojske Srbije.” *Novi Glasnik* 4: 89–96.
- Marček, Jan, i Dragana Alargić. 2008. „Preferencija vrednosti profesionalnih i neprofesionalnih pripadnika Vojske Srbije.” *Vojno delo* 1: 24–139.
- Medić, Snežana. 1993. *Obrazovanje i socijalizacija odraslih*. Beograd: IPA.
- Milenković, Miloš, Dejan Vuletić, Anita Pešić, Dragan Bojanić, i Andjelija Đukić [Milenković i dr.]. 2025. *Fizionomija savremenih oružanih sukoba*. Beograd: Institut za strategijska istraživanja.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2013. „Razvijanje menadžerskih kompetencija u sistemu vojnog obrazovanja.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Filozofski fakultet.
- Milošević Stolić, Jasmina, i Šefika Alibabić. 2014. „Obrazovna podrška menadžerskim aktivnostima vojnih starešina.” *Andragoške studije* 1: 49–46. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2021. „Mogućnost razvijanja liderskih kompetencija kroz sistem vojnog obrazovanja – otvorenost sistema.” *Bezbednost* 63 (1): 82–97. DOI: 10.5937/bezbednost2101082M.
- Milošević Stolić, Jasmina. 2024. „Razvijanje vrednosti kadeta u obrazovno-vaspitnom procesu Vojne akademije.” *Vojno delo* 76 (4): 5–18.
- Miljković, Jovan. 2019. *Sistem obrazovanja odraslih: pogled iz Konteksta*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Miljković, Milan. 2020. *Informacione operacije i savremene obaveštajne službe*. Beograd: MC „Obrana”.

- Miljković, Milan, i Anita Pešić. 2019. "Informational and psychological aspects of security threats in the contemporary environment." *TEME* 43 (4): 1079–1094. DOI: 10.22190/TEME191015064P.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije. n.d. „Vojne škole.” *Ministarstvo odbrane Republike Srbije*. Poslednji pristup 3. februar 2025. <https://www.mod.gov.rs/multimedia/Brosura%20Vojne%20skole.pdf>.
- Mišić, Živojin. 1985. *Moje uspomene*. Beograd: BIGZ.
- Oljača, Milka. 2013. *Andragoška didaktika*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Pajević, Desimir, Marta Lovre, i Petar Kostić. 1988. *Vrednosne orijentacije i životni stilovi pitomaca vojne akademije*. Beograd: Vojna akademija KoV.
- Pajević, Desimir, i Ljubivoje Kasagić. 2001. *Psihologija*. Beograd: Studio MC.
- Pajević, Desimir, Jan Marček, i Nada Danić. 2004. „Profesionalne vrednosti studenata Vojne akademije.” *Vojno delo* 3: 115–132.
- Pantić, Dragoljub. 1990. *Promene vrednosnih orijentacija mladih u Srbiji*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Pejatović, Aleksandra. 1994. *Vrednosne orijentacije i obrazovne potrebe odraslih*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Pejatović, Aleksandra. 2005. *Obrazovanje i kvalitet života*. Beograd: IPA.
- Pettyjohn, Stacie. 2021. The impact of the revolution in military affairs on the future of warfare, 50th Conference of Commandants, “Professional Military Education (PME) and the future war fighter, Copenhagen, NATO Defence College and Royal Danish Defence College.
- Pešić, Anita. 2020. „O liku i delu i naučnoistraživačkom radu u oblasti vojne psihologije pukovnika i prof. dr Petra Kostića.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta* 50 (1): 273–294. Priština: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
- Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokeach, Milton. 1979. *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rot, Nikola. 1994. *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, Nikola, i Havelka Nenad. 1973. *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Beograd: Institut za psihologiju i Institut društvenih nauka.

- Savićević, Dušan. 1989. *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Savićević, Dušan. 1991. *Savremena shvatanja andragogije*. Beograd: IPA.
- Samolovčev, Borivoj. 1976. *Teorijske osnove vojnog vaspitanja i obrazovanja*. Beograd: VIZ.
- Schwartz, Shalom H. 1992. "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries." *Advances in experimental social psychology* 25 (1): 1–65.
- Schwartz, Shalom H. 1994. *Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values*. CA: Sage Publications, Inc.
- Starčević, Srdjan. 2024. *Vrednosne orijentacije i odnos prema tradiciji kadeta Vojne akademije*. Beograd: Vojna akademija.
- Univerzitet odbrane Vojna akademija. n.d. „Osnovne akademske studije.” *Univerzitet odbrane Vojna akademija*. Poslednji pristup 3. februar 2025. <https://www.va.mod.gov.rs/cir/23/osnovne-akademske-studije-23>.

Anita Pešić*

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

Jasmina Milošević Stolić**

*Military Academy, University of Defence,
Belgrade, Republic of Serbia*

EDUCATIONAL PROCESS IN THE MILITARY ACADEMY AS A FACTOR IN FORMING THE VALUE SYSTEM OF FUTURE OFFICERS***

Resume

The results obtained in the research on values among cadets of the Military Academy and members of the Ministry of Defense show that the value system is formed by the action of a large number of factors, starting from the primary family, place of origin, schools completed, peer groups and that it is not isolated from the action of the socio-political context in the country, the reform of the military system and education. In the late eighties, the most pronounced value orientations were: collectivism, leadership, orientation to change, “implicit pedagogy”, self-determination, social engagement, material orientation, and desire for achievement (Pajević et al. 1988). After the NATO aggression, the values that dominate are: freedom, family security, independence, honor, survival of the nation, happiness, intelligence, pride, patriotism, and self-esteem (Pajević et al. 2004). During the reform of the military system, the following values were given the most significant importance: freedom, honor, family security, intelligence, survival of the nation, justice, security of the country, pride, people, happiness, patriotism, masculinity, courage, state and responsibility, while the lowest rank on the scale of preference values was occupied by conciliation (Marček 2007), at the

* E-mail address: anita.djordjevic@mod.gov.rs; ORCID: 0009-0007-8674-2767.

** E-mail address: minamilosevicstolic@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-2729-231X.

*** The work is part of scientific research projects implemented based on the Scientific Research Activity Plan of the Ministry of Defense and the Serbian Armed Forces for 2025: “Value orientations and attitude towards the tradition of Military Academy cadets” (No. BA/ДХ/1/24–26).

same time values such as: family, justice, honor, self-respect, happiness and economic progress of the state were accepted the least, and the values that describe conformist and adventurous value orientation were the least accepted. At the bottom of the scale of ranks are values such as faith in God, obedience, democratic social order, artistic creativity, and exciting life (Basara et al. 2008). Alargić explains the ranking of values by the time the respondents grew up and were raised and educated. The low level of values of freedom of choice, democracy, and solidarity is explained by value disorientation due to earlier upbringing and education, wars in the former SFRY, globalization, and unclear and slow reforms. The explanation that respondents, on the one hand, reject traditional values, while not showing complete trust in new democratic values, leaves room for educational action. Research on values after the countries stance on military neutrality shows that the following values have the highest degree of acceptance: family, honor, survival of the nation, justice, security of the country, intelligence, courage, independence of the country, responsibility, pride, satisfaction, patriotism, self-respect, people and Faith in God (Milošević Stolić 2025). Based on the results of empirical research in different characteristic periods for the military organization, it can be concluded that professional military values remained stable. In contrast, universal values changed in preference and meaning, and some new values appeared as significant (success, education, family security). The results indicate that people, depending on the socio-historical contexts, prefer values that align with socially or professionally propagated values. This suggests that values can change even though they are relatively stable or fundamental beliefs, attitudes, and commitments. Such conclusions provide space for the creation of teaching and educational modules and the modification of general and professional subjects at the Military Academy and all levels of career development in the direction of developing the characteristics of modern wars and the future of military education, i.e., by the requirements of the military profession.

Keywords: Military Academy, upbringing, education, values, value system.

* Овај рад је примљен 23. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. маја 2025. године.